

پژوهش‌های ایرانی

سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای ایران

رضا مرادی غیاث آبادی

طرح‌ها از:

نرگس فراهانی

تهران ۱۳۹۱

سرشناسه: مرادی غیاث آبادی، رضا، ۱۳۴۲ -
عنوان و نام پدیدآور: سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای ایران / رضا مرادی غیاث آبادی؛ طرح از ترگس فراهانی.
مشخصات نشر: تهران: رضا مرادی غیاث آبادی، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری: ۸۸ ص.: مصور؛ ۲۴×۳۲ س.م.
فروست: پژوهش‌های ایرانی
شابک: 978-964-04-9133-1
فهرست‌نویسی: فیبا
موضوع: سنگ‌نگاره‌ها - ایران
شناسه افزوده: فراهانی، ترگس، ۱۳۵۰-، گرافیکست
رده بندی کنگره: ۱۳۹۱ م۴/س DSR۴۵
رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۳۰۷۲۷
شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۲۷۵۰۶

نقش احتمالی مانی در زیر سم‌های اسب بهرام یکم در تنگ چوگان
مانی در روز دوشنبه چهارم شهریورماه ۲۷۶ میلادی به حکم موبدان و تنفیذ بهرام‌شاه، شکنجه و کشته شد.

سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای ایران

تألیف، عکس و نشر: رضا مرادی غیاث‌آبادی

طراحی نگاره‌ها

ترگس فراهانی

+

لیتوگرافی و چاپ

طاووس رایانه / نقش طاووس

چاپ نخست ۱۳۹۱

۱۱۰۰ نسخه

+

همه حقوق محفوظ

نشانی صندوق پستی ۳۵۵-۱۳۱۴۵ تهران

تلفن پخش ۴۴۱۷۶۱۱۰ (۹۸۲۱)

www.ghiasabadi.com / reza@ghiasabadi.com

شابک ۹۷۸ ۹۶۴ ۰۴ ۹۱۳۳ ۱

۲۸۰۰۰ تومان

از همین نویسنده

- فرهنگنامه عکس ایران، چاپ دوم، ۱۳۷۶
- نقشه باستانی ایران، چاپ چهارم، ۱۳۸۶
- نگاره‌های پیش از تاریخ ایران، ۱۳۷۶
- منشور کورثس هخامنشی، چاپ نهم، ۱۳۸۹
- نہشته‌های پارسی باستان، ۱۳۷۷
- بیستون، کتیبه داریوش بزرگ، چاپ سوم، ۱۳۸۴
- رصدخانه خورشیدی نقش‌رستم، ۱۳۷۸
- رصدخانه نیمروز، ۱۳۷۸
- تخت‌جمشید، بنای میهنی ایرانیان و انجمن همپرسی ملی، ۱۳۷۹
- کتیبه‌های هخامنشی، چاپ چهارم، ۱۳۸۶
- مجموعه مقاله‌های پژوهش‌های ایرانی، (شماره ۱)، ۱۳۸۰
- سرودهایی از اوستا، چاپ دوم، ۱۳۸۰
- نظام گاهشماری در چارتاقی‌های ایران، ۱۳۸۰
- نقش‌رستم و پاسارگاد، آرامگاه کورثس هخامنشی، ۱۳۸۰
- مجموعه مقاله‌های پژوهش‌های ایرانی، (شماره ۲)، ۱۳۸۱
- ایران، سرزمین همپرسی آریاییان، چاپ سوم، ۱۳۸۴
- اوستای کهن و فرضیاتی پیرامون نجوم‌شناسی بخش‌های کهن اوستا، ۱۳۸۲
- ستاره‌شناسی تمدن‌های کهن، (همکاری)، ۱۳۸۳
- راه شیراز، ۱۳۸۳
- بناهای تقویمی و نجومی ایران، ۱۳۸۳
- خانه مادر بزرگ، ۱۳۸۳
- راهنمای زمان جشن‌ها و گردهمایی‌های ملی ایران باستان، چاپ دوم، ۱۳۸۷
- زادروز فردوسی، ۱۳۸۴
- جشن‌های مهرگان و سده، ۱۳۸۴
- نوروزنامه، پنجاه گفتار در زمینه پژوهش‌های ایرانی، ۱۳۸۵
- تمدن هخامنشی، چاپ دوم، ۱۳۸۹
- کتیبه خارک در خلیج فارس، ۱۳۸۸
- اسپیت‌نامه، بیست و دو گفتار در زمینه جشن‌ها و پژوهش‌های ایرانی، ۱۳۸۸
- چارتاقی‌های ایران، ۱۳۸۹
- ایران چیست؟، ۱۳۹۰
- فراہان‌نامہ- نگاهی به فرهنگ و آداب‌ورسوم مردم فراہان، ۱۳۹۰
- فرهنگنامه ایران باستان، ۱۳۹۱
- فرمان داریوش بزرگ، ۱۳۹۱
- گوی بالدار: نشان خورشید، شاهین و اهورامزدا، ۱۳۹۱
- درآمدی بر شکل‌گیری مناسبات مدنی جوامع باستان و غلبه سلطه‌گری، ۱۳۹۱

فهرست

پیشگفتار ۹

سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای لولوبی

سرپل‌ذهاب ۱۰

سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای عیلامی

کورنگون ۱۵

نقش‌رستم ۱۶

اشکفت سلمان ۱۷

شاهسوار ۲۰

خُنگ نوروزی ۲۰

کول‌فِره ۲۱

سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای هخامنشی

پیستون ۲۷

سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای اشکانی / پارتی

پیستون ۳۰

سرپل‌ذهاب ۳۳

سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای الیمایی

تنگ بُتان ۳۴

خُنگ اژدر ۳۵

خُنگ کمال‌وند ۳۶

بَرْد بُت ۳۶

خُنگ یارعلی‌وند ۳۶

تنگ سَروک ۳۷

سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای ساسانی

تنگ آب ۴۰

نقش‌رستم ۴۳

نقش‌رجب ۵۰

۵۴		تنگ چوگان
۶۰		طاق بستان
۷۲		خان‌تختی
۷۴		سراب بهرام
۷۵		تنگ قندیل
۷۶		برم دِلک
۷۸		سر مشهد
۷۹		دارابگرد

سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای قاجاری

۸۰		کوه سُرُره
۸۱		طاق بستان
۸۲		تنگ واشی
۸۳		چشمه علی
۸۴		کازرون
۸۵		تنگ بردُبریده

پیشگفتار

کتاب سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای ایران در برگیرنده مجموعه کامل ۷۵ مجلس نقش‌برجسته تاریخی ایران است که بصورت منفرد و مستقل بر صخره‌های کوهستان‌ها حجاری شده و رویداد و خاطره‌ای تاریخی را عرضه می‌دارند. بنا به این تعریف، نگارنده‌های پیش‌تاریخی و نیز آن دسته از نقوش روی سنگ که در حکم آثار ثانوی و آرایه‌های معماری هستند (مانند حجاری‌های تخت‌جمشید، نقوش منقور بر ستون‌ها و نمای آرامگاه‌های صخره‌ای) شامل این مجموعه نشده‌اند. با این حال ممکن است معدوی از سنگ‌نگاره‌ها (و بخصوص آثار تخریب شده و یا نویافته) در این کتاب نیامده باشند.

آثار معرفی شده در این مجموعه با سنگ‌نگاره‌های چهارگانه لولوبیان در سرپل ذهاب که متعلق به هزاره سوم پیش از میلاد هستند، آغاز می‌گردد و پس از معرفی سنگ‌نگاره‌های عیلامی، هخامنشی، اشکانی/پارتی، الیمایی، ساسانی و قاجاری، با سنگ‌نگاره ناصرالدین‌شاه قاجار که واپسین نمونه از این سنت کهن ثبت رویدادهای تاریخی است، به پایان می‌رسد. جالب توجه است که در فاصله میان عصر ساسانی تا عصر قاجاری، نمونه‌ای از این نوع رویدادنگاری مبتنی بر سنگ‌نگاره شناسایی نشده است و این سنت کهن پس از متجاوز از هزار سال فراموشی، در زمان پادشاهی فتحعلیشاه قاجار مجدداً احیا می‌گردد و تا حدودی متداول می‌شود.

با توجه به اینکه شواهدی از تخریب آثار پیشینیان در زمان ساسانیان زرتشتی در دست است (بنگرید به صفحات ۱۶ و ۴۶) دانسته می‌شود که تعداد کم یا زیادی از آثار عیلامی و اشکانی و دوره‌های دیگر، به تصمیم و خواست آنان محو شده و مجلس‌های تازه‌ای را بر جای آنها نگاریده‌اند.

بیشترین تعداد سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای موجود در ایران، نمایش‌دهنده و نشان‌دهنده پیروزی پادشاهان و شکست حریف ناکام است. شکست‌هایی که هر چند با ثبت نمادین شخصی که در زیر گام‌های پادشاه یا سم‌های اسب او فروغلطیده، به نمایش گذاشته شده است؛ اما می‌توان پنداشت و این نکته را دریافت که همراه هر یک از آن وقایع تا چه تعداد مردم بی‌گناه آسیب دیده‌اند، قربانی زیاده‌خواهی‌ها و جهان‌گشایی‌ها شده‌اند، و تا چه اندازه ویرانی و آوارگی را تجربه کرده‌اند و به پای آن سوخته‌اند.

عمده عکس‌های منتشر شده در این کتاب و بسیاری عکس‌های دیگر که در اینجا عرضه نشده‌اند، در پاییز سال ۱۳۷۶ و در طی سفرهای متعدد نگارنده به نواحی گوناگون ایران تهیه شده‌اند. اما از آنجا که بسیاری از سنگ‌نگاره‌ها دچار فرسایش‌های طبیعی و آسیب‌های انسانی شده‌اند و جزئیات دقیق و قابل‌اعتنایی از آنها در عکس‌ها دیده نمی‌شود، به تعداد کمی از عکس‌ها بسنده شد و بیشتر به تصاویر خطی دقیق و مستندی اتکا گردید که به همت و علاقه خانم نرگس فراهانی برای همین کتاب طراحی شده‌اند.